

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته مدرسی معارف

گرایش مبانی نظری اسلام

عنوان:

شئون و صفات امام معصوم

از نظر امام هشتم حضرت علی بن موسی الرضا (علیه

السلام)

استاد راهنما:

حجت الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر رضا نوروزی

نگارنده:

اسماعیل سالاری پاک

بهمن ۱۳۹۳

تقدیم به:

ولی اعظم خدا

حضرت مهدی موعود (علیه السلام)

آن عزیز غایب از انظار و آن عبد صالح و محبوبی که دل‌های مؤمنان راستین و منتظران شیفته، برای دیدن وجه ملکوتی، ظهور حیات‌بخش و قیام سعادت‌بخش او، بی‌تاب و بی‌قرارند. و تقدیم به مولا و ولی نعمت‌مان علی بن موسی الرضا (علیه السلام) که عنایتشان بدرقه راهم بوده است.

تقدیر و تشکر:

بارِإلها! تو را سپاس می‌گویم که الطاف خود را شامل حالم نمودی تا بتوانم در گلستان علم و دانش، گام نهم و از زیبایی‌های آن، بهره‌مند و به این درجه از موفقیت نایل گردم. این رساله و پژوهش به انجام نرسید، مگر با همراهی سروران و بزرگوارانی که در پیمودن این راه، یاری رسانم بودند.

در ابتدا مراتب سپاس و امتنان خود را تقدیم استاد راهنمای عزیز و ارجمندم حجت‌الاسلام والمسلمین جناب آقای دکتر نوروزی می‌نمایم که راهنمایی‌های دلسوزانه خود را از بنده دریغ ننمودند.

همچنین از تمام اساتید بزرگوار، به خصوص اساتید گروه معارف که در طول سالیان گذشته مرا در تحصیل علم و معرفت و فضائل اخلاقی یاری نموده‌اند تقدیر و تشکر می‌کنم و ثواب تحقیق حاضر را اهدا می‌کنم به روح پر فتوح بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) و شهدای انقلاب اسلامی و هشت سال دفاع مقدس که جان خود را در راه اسلام ایثار نمودند.

در ادامه کمال تشکر و قدردانی دارم از خانواده عزیزم به خصوص پدر و مادر مهربانم که در لحظه لحظه زندگی یار و یاورم بودند و هستند.

بهار زندگی شان بی‌خزان

چکیده:

شئون و صفات امام معصوم (علیه السلام) به عنوان یکی از مسائل اصلی در کلام شیعه مورد توجه علمای شیعه بوده است. هر چند ائمه (علیه السلام) جملگی یک نورند ولی در این میان امام هشتم (علیه السلام) به عنوان شخصی که بیشترین روایات در این باب از ایشان روایت شده، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند. این بحث از آنجا اهمیت بیشتری پیدا می‌کند که بنابر تعالیم اسلامی مورد تأکید فراوان قرار گرفته است. در این زمینه آیات و روایات بسیاری وارد شده است، از طرفی شبهاتی در مورد شئون و صفات امام مطرح است بنابراین برای رفع شبهه باید در مورد این مسأله بحث و تحقیق شود. هدف این نوشتار بررسی دقیق صفات و شئون امام از دیدگاه امام رضا (علیه السلام) می‌باشد تا با بررسی آن از دیدگاه ایشان جایگاه این مسأله نزد شیعه امامیه تبیین شود. نتایج بدست آمده بیان‌کننده این است که صفات امام معصوم (علیه السلام) از دیدگاه امام رضا (علیه السلام) عبارتند از: عصمت امام، علم امام، افضلیت امام، حلم، زهد، عادل بودن، سعه صدر، قریشی بودن، موید من عندالله و عبادت، و شئون از دیدگاه امام رضا (علیه السلام) عبارتند از: زعامت سیاسی، مرجعیت دینی، ولایت تکوینی، حافظ دین بودن، دعوت به سوی خدا، خلیفه و جانشین خدا، اقامه حدود الهی، گواه بر خلق، امین خدا، هدایت‌کننده و خیر خواه بندگان می‌باشد البته بعضی از شئون با هم جمع می‌شوند. روش تحقیق کتابخانه‌ای و توصیفی با رویکرد تحلیلی است.

کلمات کلیدی: شئون امام، صفات امام، امامت، امام رضا (علیه السلام).

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه: کلیات.....	۱
۱- بیان مسأله.....	۲
۲- اهمیت تحقیق.....	۲
۳- هدف و کاربردهای مورد انتظار تحقیق.....	۲
۴- سئوالات تحقیق.....	۳
۵- فرضیات تحقیق.....	۳
۶- پیشینه تحقیق.....	۳
۷- ضرورت انجام تحقیق.....	۴
۸- جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق.....	۴
۹- روش تحقیق.....	۴
۱۰- واژه شناسی.....	۵
فصل اول: صفات امام از دیدگاه امام رضا (علیه السلام).....	۸
مقدمه.....	۹
۱-۱- صفات.....	۱۰
۱-۱-۱- صفات در لغت.....	۱۰
۱-۱-۲- صفات در اصطلاح.....	۱۱
۱-۲- عصمت.....	۱۲
۱-۲-۱- مفهوم عصمت.....	۱۳
۱-۲-۱-۱- عصمت در لغت.....	۱۳
۱-۲-۱-۲- عصمت در اصطلاح.....	۱۵
۱-۲-۳- تحلیل عصمت ائمه (علیهم السلام).....	۱۷
۱-۲-۴- ادله عصمت ائمه (علیهم السلام).....	۱۹
۱-۲-۴-۱- ادله عقلی عصمت ائمه (علیه السلام).....	۱۹
۲-۲-۴-۲- ادله نقلی عصمت ائمه (علیهم السلام).....	۲۱

آیات:

- ۲۱..... ۱-۲-۴-۲-۱- آیه اولی الامر
- ۲۲..... ۱-۲-۴-۲-۲- آیه مباحله
- ۲۴..... ۱-۲-۴-۲-۳- آیه امامت
- ۲۵..... ۱-۲-۴-۲-۴- آیه تطهیر
- ۲۷..... ۱-۲-۴-۲-۵- آیه مودت

روایات:

- ۲۸..... ۱-۲-۴-۲-۶- حدیث ثقلین
- ۳۱..... ۱-۳- علم امام
- ۳۱..... ۱-۳-۱- مفهوم علم امام (علیه السلام)
- ۳۲..... ۱-۳-۲- علم امام از منظر آیات
- ۳۲..... ۱-۳-۲-۱- آیه اول
- ۳۴..... ۱-۳-۲- آیه دوم: آیه راسخون در علم
- ۳۵..... ۱-۳-۲- آیه سوم: آیه علم کتاب
- ۳۶..... ۱-۳-۳- ویژگی‌های علم امام (علیه السلام)
- ۳۶..... ۱-۳-۳-۱- لدنی بودن علم امام (علیه السلام)
- ۳۶..... ۱-۳-۳-۲- بدون خلاف و اشتباه
- ۳۶..... ۱-۳-۳-۳- اتصال به غیب
- ۳۷..... ۱-۳-۴- منابع علم ائمه (علیه السلام)
- ۳۷..... ۱-۳-۴-۱- مخزن الهی
- ۳۸..... ۱-۳-۴-۲- صحیفه
- ۳۹..... ۱-۳-۴-۳- جامعه
- ۳۹..... ۱-۳-۴-۴- جفر
- ۳۹..... ۱-۳-۴-۵- مصحف فاطمه (س)
- ۴۰..... ۱-۳-۴-۶- ارث بردن از پیامبر (ص)
- ۴۱..... ۱-۳-۴-۷- محدث بودن ائمه (علیهم السلام)
- ۴۱..... ۱-۳-۴-۸- نور الهی
- ۴۲..... ۱-۳-۵- علم به غیب
- ۴۳..... ۱-۳-۶- ابعاد و محدوده علم امام (علیه السلام)

- ۱-۳-۶-۱ - عمومیت علم امام (علیه السلام) ۴۳
- ۱-۳-۶-۱-۱ - علم به ما کان و ما یکون ۴۶
- ۱-۳-۶-۱-۲ - علم به ملکوت آسمان و زمین ۴۶
- ۱-۳-۶-۱-۳ - علم به اسم اعظم ۴۷
- ۱-۳-۶-۱-۴ - علم به تمام زبانها و زبان پرندگان ۴۷
- ۱-۳-۶-۱-۵ - علم به اعمال، سخنان و ضمائر مردم ۴۸
- ۱-۳-۶-۱-۶ - علم به نیازهای مردم ۴۸
- ۱-۳-۶-۱-۷ - علم به روش سیاست مردم ۴۸
- ۱-۳-۶-۱-۸ - علم به پاسخ تمام سئوالات ۴۹
- ۱-۳-۶-۱-۹ - علم امام (علیه السلام) در کودکی ۵۰
- ۱-۳-۶-۱-۱۰ - علم به پشت سر و در خواب ۵۰
- ۱-۳-۶-۱-۱۱ - افزایش علم امام (علیه السلام) در هر شب جمعه ۵۱
- ۱-۳-۶-۱-۱۲ - علم به زمان شهادت ۵۱
- ۱-۳-۶-۱-۱۳ - علم به منایا و بلایا ۵۲
- ۱-۳-۷ - کیفیت علم معصوم (علیه السلام) ۵۲
- ۱-۳-۷-۱ - حضوری بودن علم امام ۵۳
- ۱-۴ - افضلیت ۵۳
- ۱-۴-۱ - مفهوم افضلیت ۵۴
- ۱-۴-۲ - اقوال در مسأله افضلیت ۵۵
- ۱-۴-۳ - ملاک افضلیت ۵۵
- ۱-۴-۴ - ادله افضلیت ۵۶
- ۱-۴-۴-۱ - دلیل عقلی ۵۶
- ۱-۴-۴-۲ - دلیل نقلی ۵۷
- ۱-۵ - دیگر صفات امام معصوم ۵۹
- ۱-۵-۱ - حلم و بردباری ۵۹
- ۱-۵-۱-۱ - روایات امام رضا بر حلم ۵۹
- ۱-۵-۲ - زهد و سادگی ۶۰
- ۱-۵-۲-۱ - تعریف زهد ۶۰

۶۰ ادله زهد ۱-۲-۲-۵-۲
۶۰ آیه قرآن ۱-۲-۲-۵-۱
۶۱ نمونه هائی از زهد ائمه (علیهم السلام) ۱-۲-۲-۵-۲
۶۲ عادل بودن امام معصوم ۱-۳-۵-۳
۶۳ سعه صدر ۱-۴-۵-۴
۶۴ قریشی بودن امام ۱-۵-۵-۵
۶۵ ادله ۱-۵-۵-۱
۶۶ مؤید من عند الله ۱-۶-۵-۶
۶۷ عبادت ۱-۷-۵-۷
۶۷ ادله ۱-۷-۵-۱
۶۹ فصل دوم: شئون امام از دیدگاه امام رضا (علیه السلام)
۷۰ مقدمه
۷۱ ۱-۲- شئون
۷۱ ۱-۱-۲- شئون در لغت
۷۲ ۱-۲- شئون در اصطلاح
۷۳ ۱-۱-۲- زعامت سیاسی امام
۷۳ ۱-۱-۱-۲- تعریف زعامت
۷۳ ۱-۱-۲- تعریف سیاست
۷۴ ۱-۱-۲- اقوال در زعامت سیاسی
۷۴ ۱-۱-۲- غیر شیعه
۷۴ ۱-۱-۲- قول شیعه در زعامت سیاسی
۷۶ ۱-۱-۲- ادله زعامت سیاسی
۷۶ ۱-۱-۲- ادله نقلی
۷۶ ۱-۱-۲- آیات
۷۶ ۱-۱-۲- روایات
۷۷ ۱-۱-۲- پیوستگی پیشوای دینی و رهبری سیاسی
۷۸ ۱-۱-۲- ارتباط امام معصوم با امت از نگاه امام رضا (علیه السلام)
۷۹ ۱-۲- مرجعیت دینی

- ۱-۲-۱-۲- مفهوم مرجعیت دینی ۸۰
- ۲-۲-۱-۲- اقوال در مرجعیت دینی ۸۰
- ۳-۲-۱-۲- ادله مرجعیت دینی ۸۱
- ۱-۳-۲-۱-۲- مرجعیت دینی اهل بیت (علیهم السلام) از نظر قرآن ۸۱
- ۲-۳-۲-۱-۲- مرجعیت دینی از نظر روایات ۸۲
- ۳-۱-۲- ولایت تکوینی ۸۴
- ۱-۳-۱-۲- تعریف ولایت ۸۵
- ۱-۱-۳-۱-۲- معنای لغوی ولایت ۸۵
- ۲-۱-۳-۱-۲- معنای اصطلاحی ولایت ۸۵
- ۲-۳-۱-۲- انواع ولایت ۸۶
- ۱-۲-۳-۱-۲- ولایت تکوینی ۸۶
- ۱-۱-۲-۳-۱-۲- انواع ولایت تکوینی ۸۷
- ۲-۲-۳-۱-۲- ولایت تشریحی ۸۸
- ۳-۳-۱-۲- ادله ولایت تکوینی ۹۱
- ۴-۱-۲- شئون دیگر ۹۲
- ۱-۴-۱-۲- حافظ دین (پاسداری از دین) ۹۲
- ۲-۴-۱-۲- دعوت به سوی خدا ۹۳
- ۱-۲-۴-۱-۲- انواع دعوت خدا ۹۵
- ۳-۴-۱-۲- اقامه حدود الهی و اجرای احکام الهی ۹۵
- ۱-۳-۴-۱-۲- تعریف لغوی اقامه و حدود ۹۵
- ۲-۳-۴-۱-۲- معنای اصطلاحی اقامه حدود ۹۶
- ۴-۴-۱-۲- گواه بر خلق ۹۶
- ۵-۴-۱-۲- امین خدا ۹۸
- ۱-۵-۴-۱-۲- امین خدا در آیات و روایات ۹۹
- ۶-۴-۱-۲- خلیفه و جانشین خدا ۱۰۱
- ۱-۶-۴-۱-۲- تعریف خلیفه ۱۰۱
- ۷-۴-۱-۲- مایه عزت مسلمین ۱۰۲
- ۸-۴-۱-۲- مایه نابودی کافران ۱۰۳

۱۰۳ایجاد کننده وحدت	۹-۴-۱-۲
۱۰۴هدایت کننده	۱۰-۴-۱-۲
۱۰۶خیرخواه بندگان	۱۱-۴-۱-۲
۱۰۷خاتمه: نتیجه گیری	
۱۰۹منابع و مأخذ	
۱۱۰کتاب	
۱۱۶مقالات و نشریه‌ها	
۱۱۶نرم افزارها	

مقدمه:

کلیات

۱- بیان مسأله

بحث درباره شئون و صفات امام معصوم (علیه السلام) از دیدگاه امام رضا (علیه السلام) است و شئون و صفات امام به عنوان یکی از مسائل اصلی در کلام شیعه مورد توجه و بررسی علمای شیعه بوده است. در این بین نظر امام هشتم (علیه السلام) به عنوان شخصی که بیشترین روایات در این باب از وی روایت شده است می‌تواند نشانگر و بیانگر نموداری کامل از شئون و صفات امام باشد. در این رساله تلاش می‌شود ضمن تبیین شئون و صفات امام معصوم (علیه السلام) از نظر امام هشتم (علیه السلام) و ادله ایشان در این زمینه اشاره ای نیز به تعریف امام معصوم (علیه السلام) و شرایط امامت از دیدگاه امام رضا (علیه السلام) خواهد شد. همچنین در این رساله نقش و جایگاه امام در عالم هستی از دیدگاه امام رضا (علیه السلام) نیز مورد بحث قرار می‌گیرد.

۲- اهمیت تحقیق

یکی از مهمترین بحث‌ها در کلام اسلامی بحث از شئون و صفات امام معصوم (علیه السلام) می‌باشد. این بحث از آنجا اهمیت بیشتری پیدا می‌کند که بنابر تعالیم اسلامی مورد تأکید فراوان قرار گرفته است و در این زمینه آیات و روایات بسیاری وارد شده است و در میان موضوعات اعتقادی موضوع شئون و صفات امام معصوم (علیه السلام) از دیدگاه امام رضا (علیه السلام) از اهمیت و شرافت ویژه‌ای برخوردار است و غالباً برای انسان‌ها شبهاتی در مورد شئون و صفات امام معصوم (علیه السلام) مطرح است بنابراین برای رفع شبهه باید در مورد این مسأله بحث و تحقیق شود و در این پایان نامه شئون و صفات امام معصوم (علیه السلام) از دیدگاه امام رضا (علیه السلام) بررسی می‌شود.

۳- هدف و کاربردهای مورد انتظار تحقیق

هدف از این پایان نامه ایجاد شناخت و بررسی دقیق‌تر صفات و شئون امام از دیدگاه امام رضا (علیه السلام) می‌باشد تا با بررسی آن از دیدگاه وی جایگاه این مسأله نزد شیعه امامیه مورد بررسی قرار گیرد.

کاربردها: مورد استفاده جهت پاسخ گویی به شبهات درباب امامت، قابل استفاده در جمع های بصیرت افزایی دانشجویی و مجامع علمی.

۴- سؤالات تحقیق

الف) سؤال اصلی:

شئون و صفات امام معصوم از نظر امام هشتم (علیه السلام) چه می باشد؟

ب) سؤالات فرعی:

۱. تعریف امام معصوم (علیه السلام) و شرایط امامت از دیدگاه امام رضا (علیه السلام)

چيست؟

۲. نقش و جایگاه امام در عالم هستی از دیدگاه امام رضا (علیه السلام) چیست؟

۵- فرضیات تحقیق

۱. امام هشتم (علیه السلام) امام معصوم را دارای شأن تکوینی و تشریحی (زعامت

اجتماعی و مرجعیت دینی) می دانند.

صفت عصمت و علم از جمله اساسی ترین صفاتی است که امام رضا (علیه السلام)

برای امام معصوم ترسیم می فرماید.

۲. امامت ریاست عامه در امور دین و دنیا است.

۳. امام معصوم (علیه السلام) در عالم هستی واسطه فیض در رسیدن فیض تکوینی به

عالم و هدایت تشریحی انسانها می باشد.

۶- پیشینه تحقیق

با توجه به این که بحث شئون و صفات امام در دیدگاه شیعه اهمیت ویژه ای دارد، در

کتب کلامی و روایی به این بحث پرداخته شده است اگر چه به طور خاص دیدگاه امام رضا

(علیه السلام) در این زمینه مورد بررسی قرار نگرفته است و متکلمین و محدثین در لابلائی

کتب خودشان در ضمن بحث شئون و صفات امام معصوم مباحثی ایراد نموده اند؛ مانند کتاب

اصول کافی از کلینی، بحار الانوار علامه مجلسی، امام شناسی علامه طهرانی، مجموعه آثار

شهید مطهری، الذخیره سید مرتضی، منشور عقاید امامیه جعفر سبحانی، آموزش عقاید مصباح یزدی، همتایی قرآن و اهل بیت جوادی آملی همچنین مقالاتی چون: مقام امامت از سید جواد حسینی، نشانه‌ها و شاخص‌ها امامت از علی ربانی گلپایگانی، امام شناسی از محمد علی محسن زاده، جایگاه امامت از حسین جوان آراسته، فلسفه امامت از سید جواد حسینی، مقالات جشنواره امام رضا (علیه السلام)، امامت عامه و خاصه از محمد علی رضایی اصفهانی؛ اما در این موضوع مقاله و کتابی به شکل مدون و مفصل یافت نشد.

۷- ضرورت انجام تحقیق

با توجه به این که درک صحیح شئون و صفات امام در اندیشه شیعه تعیین کننده بسیاری از مباحث است و اشکالاتی که مخالفین به ویژه در حال حاضر، وهابیت بر بحث امامت وارد می‌کنند لذا از این باب جزء مباحث ضروری محسوب می‌گردد.

۸- جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق

اگر چه در مورد شئون و صفات امام معصوم (علیه السلام) مباحث فراوانی صورت گرفته است اما با توجه به این که روایات امام هشتم (علیه السلام) به طور خاص در تبیین شئون و صفات امام معصوم (علیه السلام) اهمیت ویژه‌ای دارد، جا دارد به طور خاص با تدقیق و تحلیل این روایات شئون و صفات امام را مورد تدقیق قرار داد که در این زمینه تحقیق مفصل و مجزایی صورت نگرفته است که این پایان‌نامه عهده‌دار این مسأله می‌باشد.

۹- روش تحقیق

با توجه به موضوع تحقیق که شئون و صفات امام معصوم (علیه السلام) از دیدگاه امام رضا (علیه السلام) می‌باشد، روشی که در این تحقیق انتخاب شده است کتاب‌خانه‌ای است که به صورت توصیفی به جمع‌بندی شئون و صفات امام معصوم از دیدگاه امام رضا (علیه السلام) با رویکرد تحلیلی پرداخته شده است.

۱۰- واژه‌شناسی

۱۰-۱- امام

۱۰-۱-۱- در لغت

کلمه امام از ریشه «أ م م» مهموز الفاء و مضاعف است، امام از حیث معنای لغوی یعنی مقدم شدن شخص بر گروهی به طوری که از او تبعیت کرده و به او اقتدا نمایند و در لغت به معنای زیر آمده است:

در مفردات در معنای امام آمده است:

«الإمام: المؤتمّ به، انسانا كان یقتدی بقوله أو فعله، أو کتابا، أو غیر ذلك محقا كان أو مبطلا، و جمعه أئمة؛ امام کسی است که به پیشوایی او در قول و فعل اقتدا می‌شود و یا کتابی و چیز دیگری است، چه بر حق باشد و چه بر باطل، و جمع امام ائمه است.»^۱

مصباح المنیر امام را به عنوان خلیفه و انسان عالمی که به او اقتدا می‌شود معنا می‌کند.^۲

در کتاب قاموس ذکر شده که معنای جامع از کلمه إمام همان «مقتدا بودن» است.^۳

علامه حلی نیز در معنای لغوی امام فرموده‌اند:

«الامام فی اللغة عبارة عن الشخص الذی یؤتم به و یقتدی، كالرداء اسم لما یرتدی به، و اللحاف اسم لما یلتحف به؛ امام در لغت عبارت است از شخصی که اقتدا می‌شود به آن، مثل رداء اسم برای کسی که رداء را می‌پوشد، و لحاف اسم برای کسی که لحاف را می‌پوشد.»^۴

علامه طباطبایی نیز در معنای لغوی امام می‌فرماید:

۱. حسین بن محمد راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ج ۱، بیروت: دارالقلم، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص ۸۷.
۲. احمد بن محمد فیومی، مصباح المنیر، ج ۲، قم، مؤسسه دار الهجرة، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۲۳.
۳. علی اکبر قریشی بنایی، قاموس القرآن، ج ۶، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص ۱۲۱.
۴. حسن بن یوسف حلی، الالفین، ج ۱، قم: مؤسسه الاسلامیه، ۱۴۲۳ق، ج ۲، ص ۱۶۴.

«امام و پیشوا به کسی گفته می‌شود که پیش جماعتی افتاده، رهبری ایشان را در یک مسیر اجتماعی یا مرام سیاسی یا مسلک علمی یا دینی به عهده گیرد و البته به واسطه ارتباطی که با زمینه خود دارد در وسعت و ضیق، تابع زمینه خود خواهد بود.»^۱

آن چیزی که از معنای لغوی امام در تعاریف بالا فهمیده می‌شود امام را به معنای مقتدا و پیشوا تعریف کرده‌اند.

۱۰-۱-۲- در اصطلاح

بعد از این که معنای لغوی امام واضح شد، به معنای اصطلاحی امام پرداخته می‌شود تا مقصود خویش از امامت روشن شود.

در کلام شیخ مفید که به شئون امامت پرداخته است می‌توان تعریف امام را چنین بهره برد:

«إن الامامة القائمين مقام الانبياء صلوات الله عليهم اجمعين في تنفيذ احكام و اقامة الحدود و حفظ شرائع و تأديب الأنام معصومون كعصمة الانبياء؛ امامت جانشین مقام پیامبران در اجرای احکام و اقامه حدود و حفظ شریعت و تأدیب مردم، معصوم اند مثل عصمت پیامبران.»^۲

سید مرتضی در معنای اصطلاحی امام می‌گوید:

«رئاسة عامة في الدين بالاصالة لا بالنيابة عن من هو في دار التكليف؛ امام ریاست عامه در امور دینی است اصالتاً [از جانب خدا] نه به صورت نیابت از کسانی که در دار تکلیف هستند.»^۳

خواجه نصیر در تعریف امامت می‌گوید:

«الإمامة رئاسة بحسبها عامة دينية مشتملة على ترغيب عموم الناس في حفظ مصالحهم الدينية و الدنياية، و زجرهم عما يضرهم؛ امامت، ریاست عامه در امور دینی است که مشتمل

۱. محمدحسین طباطبایی، شیعه در اسلام، ج ۱۳، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۸ش، ص ۱۷۵.

۲. محمد بن نعمان الشیخ المفید، اوائل المقالات فی المذاهب و المختارات، ج ۱، قم: المؤتمر العالمی للشیخ المفید، ۱۴۱۳ق، ج ۱، ص ۶۵.

۳. علی بن حسین الشریف المرتضی، رسائل الشریف المرتضی، ج ۱، قم: دارالقرآن الکریم، ۱۴۰۵ق، ج ۲، ص ۲۶۴.

است بر ترغیب عموم مردم در حفظ مصالح دینی و دنیایی آنها و دور کردن آنها از چیزهایی که به آنها ضرر می‌رساند.^۱

علامه حلی نیز در تعریف امامت می‌گوید: «هی رئاسة عامة فی الدین و الدنیا لشخص من

الاشخاص؛ ریاست عمومی در دین و دنیا برای شخص از اشخاص»^۲

قاضی ایجی که از متکلمین بزرگ اهل سنت به شمار می‌آید در تعریف امامت می‌گوید:

«هی خلافة الرسول فی اقامة الدین و حفظ حوزة الملة بحيث يجب اتباعه علی كافة الامة؛

امامت خلافت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در برپاداشتن دین است و حفظ حوزه دین به صورتی که بر همه واجب است از او تبعیت کنند»^۳

«لغت شناسان عرب، معمولاً واژه امام را تعریف کرده و به بیان مصادیق و کاربردهای

آن پرداخته‌اند. و در مواردی نیز واژه امامت را تعریف کرده‌اند به رهبری عمومی و رهبری

مسلمانان این دو معنایی است که برخی از لغت شناسان برای واژه امامت بیان کرده‌اند. امام،

از نظر لغت شناسان عرب عبارت از هر کسی یا هر چیزی است که در کارها به او اقتدا می

شود. و در اصطلاح متکلمان اسلامی امامت را با تعبیرهای متفاوتی تعریف کرده‌اند. مجموع

این تعریف‌ها به دو دسته کلی تقسیم می‌شود: دسته اول را تعریف‌های عام و دسته دوم را

تعریف‌های خاص می‌نمایم. تعریف عام، نبوت را شامل می‌شود، ولی تعریف‌های خاص،

شامل نبوت نمی‌شود»^۴ امام رضا (علیه السلام) امامت را بالاتر از زعامت سیاسی می‌داند و

شامل مرجعیت دینی و ولایت تکوینی و هدایت کردن مردم و وظایف دیگر می‌داند.

۱. خواجه نصیرالدین طوسی، رسائل خواجه نصیر الدین طوسی، ج ۲، بیروت: دارالاضواء، ۱۴۰۵ق، ج ۱، ص ۴۵۷.

۲. حسن بن یوسف حلی، مناهج الیقین فی اصول الدین، ج ۱، تهران: دارالاسوه، ۱۴۱۵ق، ص ۴۳۹.

۳. میر سید شریف ایجی، شرح المواقف، ج ۱، قم: الشریف الرضی، ۱۳۲۵ق، ج ۴، ص ۳۴۵.

۴. علی ربانی گلپایگانی، امامت در بینش اسلامی، ج ۳، قم، موسسه بوستان کتاب، ۱۳۹۰ش، ص ۲۰.

فصل اول:

**صفات امام از دیدگاه امام رضا
(علیه السلام)**

مقدمه

به عقیده شیعیان امامت به مثابه یکی از اصول اعتقادی از معنی جامع و گسترده‌ای برخوردار است. شیعه معتقد است امامت در ادامه اصل نبوت و پیامبری مفهوم می‌یابد و عبارت است از رهبری و مرجعیت در تمام شئون دینی و دنیوی، امری که تنها با نصب الهی انجام می‌گیرد. امامت یعنی پیشوایی و امام به کسی می‌گویند که مردم از افکار و رفتارشان پیروی می‌کنند؛ چه از خوبان باشد یا از بدکاران، هم به پیشوای خوبان امام گفته می‌شود و هم به پیشوای بدکاران، در قرآن هر دو معنا به کار برده شده است.^۱ در مورد تعریف امامت، اختلاف نظر زیادی وجود دارد و باید هم وجود داشته باشد؛ چرا که امامت از نظر گروهی (شیعه) از اصول دین و ریشه‌های اعتقادی است در حالی که از نظر گروهی دیگر (اهل سنت) جزء فروع دین محسوب می‌شود. بدیهی است این دو گروه به مسأله امامت یکسان نمی‌نگرند و طبیعی است که تعریف واحدی نیز ندارند. تعریف جامع امامت در سخنان امام رضا (علیه السلام) چنین آمده است که امامت مقام پیامبران و ارث جانشینان (انبیاء) است، امامت، جانشینی خدا و رسول اوست و امامت ریشه و اساس اسلام رشد یابنده و شاخه سربلند آن است و زمین و تمام افرادی که در او هستند، در هر زمان دارای امام هستند و هیچ‌گاه زمین از حجت خالی نیست و این موضوع از آیات و روایات بسیاری فهمیده می‌شود. امام رضا (علیه السلام) می‌فرماید: اگر خداوند، امامی استوار، امین، حافظ و نگاهدار دین و اسرار الهی بر مردم قرار ندهد، به طور قطع شریعت کهنه می‌شود و دین از بین می‌رود و سنت پیامبر و احکام الهی دگرگون می‌شود، بدعت گزاران بر آن می‌افزایند و ملحدان از آن می‌کاهند و کار بر مسلمانان مشتبه می‌سازند. امام رضا (علیه السلام) از زبان پیامبر (ص) در سخنانشان فرمود: امروز (غدیر) دین شما را کامل کردم و نعمتم را بر شما تمام نمودم و دین اسلام را برای شما پسندیدم و موضوع امامت از کمال دین است و پیامبر (ص) از دنیا نرفت تا اینکه علی (علیه السلام) را به عنوان پیشوا نصب کرد و همه نیازهای امت را بیان کرد پس هر کس گمان کند

۱. علی ربانی گلپایگانی، امامت در بینش اسلامی، ص ۲۲.